

УДК 39(477.87)

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.54079

ОСВІТНЬО-НАЦІОНАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ РОСІЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ ЗАКАРПАТТЯ 40–90-х рр. XX ст.

© О. О. Малець

У статті досліджується російська національна меншина - наймолодша в Закарпатті. Вона формувалась упродовж 1944–1990 рр. цілеспрямованою державною політикою і виконувала роль політичного та ідеологічного панування радянського режиму. Водночас вона відіграла важливу роль у процесі мовного зросійщення й асиміляції місцевого населення. Їх кількісне зростання повністю пов'язане з постійним припливом російськомовних мігрантів та процесами русифікації місцевого населення.

Ключові слова: асиміляція, етнополітичні процеси, етнос, населення, меншина, русифікація, політика, освіта, ідеологія

The article investigates the Russian national minority which was the youngest in Transcarpathia. It had been formed during 1944–1990 by a deliberate state policy and played a role in the political and ideological domination of the Soviet regime. At the same time, it played an important part in the process of linguistic russification and assimilation of the local population. Their quantitative growth is fully connected with the constant influx of Russian-speaking migrants and processes the Russification of the local population.

Keywords: assimilation, ethnopolitical, processes, ethnos, population, minority, russification, politics, education, ideology

1. Вступ

Період з 1950 до 1991 рр. дуже складний і суперечливий домінуючими господарськими, соціально-політичними, ідеологічними, культурними та етнічними процесами. Впродовж цього часу в Закарпатті повністю перемогла радянська державно-політична система (1951–1955 рр.), пройшов процес десталінізації і суперечливих реформ М. Хрущова (1956–1964 рр.), епоха застою (1965–1985 рр.) та доба перебудови М. Горбачова (1986–1991 рр.). Політика і практика “побудови соціалістичного суспільства” були двигуном, який стимулював постійний приплив росіян і російськомовних до Закарпаття. Радянська влада повсюдно виражала недовіру до місцевого населення та його кадрів. Це стало одним із факторів заохочення переселення російського і зросійщеного етнічного елементу до Закарпаття. Мета цієї керованої міграції – сформувати соціальну базу підтримки радянського режиму. Російськомовним переселенцям віддавалась особлива роль і місце в планах прискореної експлуатації природних і трудових ресурсів краю.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Проблема російської національної меншини Закарпаття висвітлювалася в працях А. Гегальчія [1], М. Макари [2], І. Миговича [3], В. Стеця [4], І. Терлюка [5] М. Тиводара [6]. Варто відмітити, що більшість науковців зосереджували свої дослідження на післявоєнному періоді, бо російськонациональна меншина – наймолодша в Закарпатті. Вона формувалась упродовж 1944–1990 рр. цілеспрямованою державною політикою і виконувала роль політичного та ідеологічного панування радянського режиму. Водночас вона відіграла важливу роль у процесі мовного зросійщення і асиміляції місцевого населення.

3. Ціль та задачі дослідження

Мета даної статті окреслити суспільно-політичні заходи радянських властей, що визначали характер, зміст і напрямки всіх етнонаціональних і етнокультурних процесів у Закарпатті. Це призводило до деформації культурно-освітніх цінностей російської національної меншини краю.

4. Етнокультурні процеси російської національної меншини Закарпаття 40–90-х рр. XX ст.

Освітньо-національні орієнтири російської національної меншини Закарпаття 40–90-х рр. XX ст. мали мінливий і доволі суперечливий характер. Суспільно-політичні заходи офіційних радянських властей визначали характер, зміст і напрямки всіх етнонаціональних і етнокультурних процесів у Закарпатті. Конкретними політичними заходами властей почали створювати етносоціальну опору нового режиму.

Національна меншина росіян у Закарпатті сформувалась за роки радянської влади з емігрантів, які тут почали поселятись самостійно чи направлялись на роботу державними органами. Виняткова більшість російських білоемігрантів, які тут проживали впродовж 20–30-х рр. XX ст., залишили край в роки окупації Закарпаття угорськими фашистами, інші втекли з наближенням советської армії. У 1945–1946 рр. до росіян віднесла себе незначна частина тих інтелігентів-русофілів, які прагнули приєднати Закарпаття до СРСР у складі РФСР. В умовах розвитку Радянського Союзу і в незалежній Україні ці русофіли та їх російськомовні нащадки стали одним із рушіїв провокацій політичного русинського сепаратизму [8].

Після приєднання Закарпаття до УРСР чисельність росіян значно зросла, що було викликано необхідністю розвитку промисловості та інших галузей народного господарства, а також медицини, освіти, науки. Влітку 1947 в Мукачево переїхав Біл-

город-Дністровський російський драматичний театр. Поповнившись акторами з інших театрів України, колектив 23 серпня 1947 відкрив свій перший театральний сезон. Філологічний факультет Ужгородського університету був відкритий 18 жовтня 1945 року. Кафедру російської літератури очолив фахівець в галузі класичної літератури Микола Сергійович Воскресенський, якого згадують як високоерудованого та інтелігентного вченого. Великий внесок у літературознавство внесли Н. П. Козлов, Е. Л. Толстов, доценти В. І. Аріповський, А. І. Дуденкова, Г. І. Пономарьов, С. Н. Шошура, І. М. Сенько, Н. П. Бездзір, Л. П. Бородіна, Л. В. Лимонова. Фольклористикою займалися П. В. Лінтур і Плісецький. Т. М. Чумак вивчала творчість закарпатських письменників. Кафедру російської мови спочатку очолив професор І. Г. Чередниченко. У наступні роки кафедрою керували доценти Антошин, Г. А. Шелюто, М. А. Чернищенко, М. В. Симулик, С. С. Панько, Л. М. Устюгова, професор В. В. Волков, а нині її очолює доцент Т. І. Суран [18].

У 1946 році в області проживало 12 176 росіян. У 1959 році їх було вже 29 599 осіб (3,2 % від усього населення), у 1970 – 35 189 осіб (3,3 %), у 1979 – 41 713 осіб (3,6 %), у 1989 – 49 458 осіб (4,0 %), у 2001 – 30 993 осіб (2,5 %).

Акт возз'єднання Закарпаття з Україною хоча і визначив весь наступний напрям етнополітичного і етнокультурного розвитку краю, але не вирішував питання його юридичного включення до складу совєтської державної системи. З підписанням 29.06.1945 р. радянсько-чехословацького договору про Закарпатську Україну і наступною його ратифікацією Національними зборами Чехословаччини (22.11.1945 р.) та Президією Верховної Ради СРСР (27.11.1945 р.) було відкрито шлях до всеохоплюючого поширення в краї радянських порядків. З цього часу в Закарпатті повсюдно утверджуються так звані соціалістичні суспільно-економічні відносини та комуністична ідеологія, що стали основними чинниками як впливу населення за межі області так і його внутрішньообласних міграцій. “Соціалістична перебудова” регулювалась низкою постанов ЦК КП(б)У та Закарпатського обкому КП(б)У, до неї втягувався весь господарський комплекс, все культурне, духовне і побутове життя всіх етнічних і соціальних груп населення краю [16].

Саме з цього часу почали здійснюватись соціально-політичні заходи, що певним чином впли-

нули на характер, зміст і напрям розвитку етнічних процесів у краї. Вже з середини 1945 р. почалась масова демобілізація фронтників. До кінця серпня 1945 р. до Прикарпатського військового округу було демобілізовано 39 тис. військовослужбовців. Значна їх частина була працевлаштована на керівні посади в Закарпатті [11]. Російська національна меншина практично сформувалась за роки радянської влади. Вже у 1946 р. понад 1,5 % (12176 чол.) російськомовного населення області ідентифікувало себе з росіянами, у 1959 р. російськомовні склали вже 3,2 % (29599 чол.), 1970 р. – 3,3 % (35189 чол.), у 1979 р. – 3,6 % (41713 чол.), у 1989 р. – 4 % (49458 чол.) загальної кількості населення Закарпаття. Формування російськомовної меншини в області повністю пов'язане з політикою КППС і радянських властей, які зміцнювали своє панування шляхом творення політичного, соціально і культурно домінуючої етносоціальної спільноти. Їх кількісне зростання повністю пов'язане з постійним припливом російськомовних мігрантів та процесами зросійщення.

Вже з середини серпня 1945 р. в області було поселено і працевлаштовано велику кількість російськомовних демобілізованих військовослужбовців. Цей процес супроводжувався “чисткою” в рядах КПЗУ. У результаті її проведення лише 38 % членів КПЗУ отримали партквитки членів ВКП(б). Водночас в область було направлено понад 500 комуністів з інших областей СРСР. Саме ця група нових переселенців та частина присланих до краю спеціалістів і зайняла провідні партійні, державні і господарські посади [8].

Уже в 1946 р. до Закарпаття прибуло 12176 росіян і російськомовних, які вже тоді склали понад 1,5 % населення краю (табл. 1). За соціальним складом понад 83% російськомовних припадало на керівні адміністративні і партійні кадри, працівників НКВД-КГБ, суду і прокуратури. Особливо помітною ця тенденція була в перше повоєнне десятиліття, коли за умов повсюдної недовіри до місцевих українців, партійними органами визначались відсотки заміни місцевих кадрів прибулими зі сходу, переважно росіянами [11]. Водночас велась відбудова зруйнованого військового господарства, розпочалась колективізація та індустріалізація, що вимагали певного кадрового забезпечення. Воно велось переважно за рахунок переселенців з областей Російської Федерації.

Таблиця 1

Національний склад Закарпатської обласної партійної організації [7]

Національність	серпень 1946 р.	січень 1947 р.	приріст
українці	2197	3551	1354
росіяни	11	1579	1568
угорці	296	296	0
євреї	71	165	94
чехи	5	6	1
словаки	34	43	9
румуні	0	8	8
білоруси	0	77	77
поляки	0	12	12
інші	24	79	55

Прислані в край “досвідчені” партійні і державні працівники почали навчати більшовицьких методів роботи місцеві кадри (табл. 1).

Серед новоприбулих було чимало таких, які відверто претендували на керівні посади, було чимало справжніх спеціалістів, які прижились в області, стали корисними, зріднилися з місцевими українцями, стали в краї своїми.

Національно свідомі інтелігенція, зокрема молодь, швидко збагнула антиукраїнську і російськовеликодержавну сутність радянського режиму, бо ще у травні 1945 року Й.Сталін проголосив російську націю найвидатнішою серед усіх націй Радянського Союзу, а в 1946 р. Москва звинуватила українських комуністів у потуранні концепціям українського буржуазного націоналізму та його проявам у літературі і мистецтві. З кінця 1946 – початку 1947 р. розпочались полювання на удаваних і реальних націоналістів [13].

За час з липня 1945 до кінця 1950 рр. майже повністю було завершено соціалізацію суспільно-економічного і політичного життя Закарпаття: проведено суцільну колективізацію, майже повністю завершено “класову боротьбу” і знищено “ворогів народу”, ліквідовано греко-католицьку церкву, єдиною дозволеною ідеологією стала комуністична, а єдиною діючою партією ВКП(б). Саме в цей період, роки сталінщини, та й в пізніші часи в краї формувався советський патріот-інтернаціоналіст як руйнівник, глумитель над традиціями місцевого населення, насаджувач нових радянських порядків жорстокими методами. Цьому сприяла реставрація російського імперського мислення, пропаганда особливої історичної і революційної місії російської советської нації. На цьому ґрунті і сформувалась в усіх новоприбулих російськомовних Закарпаття не лише зневажливе ставлення до національно-культурних традицій місцевого населення, а й сприйняття ними “местных” як людей другого сорту [14].

Єдиною мовою виробничого, урядового і побутового спілкування цих переселенців та інженерно-технічного персоналу підприємств, пов’язаних з військово-промисловим комплексом і підприємств так званого союзно-республіканського підпорядкування, була російська мова. Займаючи керівні і високооплачувані посади, ці російськомовні мігранти відігравали основну роль у творенні “радянського народу”, “розвінчуванні націоналізму”, “зросійщенні українців”, у зневажанні української мови і культури, насаджуванні серед місцевих українців психології другосортності, культурної та інтелектуальної неповноцінності [10].

Розвиток економіки краю супроводжувався становленням міст і містечок як поліетнічних промислових центрів з етнічно змішаним населенням, зростає внутрішньообласна та міжобласна рухливість населення, а посилена пропаганда радянського інтернаціоналізму сприяли зростанню кількості етнічно змішаних шлюбів. Ріст кількості національно змішаних шлюбів тлумачився як прискорення процесів інтернаціоналізації. Насправді, йшли дуже складні процеси зміни ціннісних орієнтацій з етнічних на радянсь-

ку самовідданість і російськомовну радянську маргінальну культуру. У Закарпатті виділялись такі основні групи етнічно змішаних шлюбів:

- 1) між українцями і росіянами;
- 2) між українцями і угорцями;
- 3) між українцями і словаками;
- 4) між українцями і представниками інших етнічних груп;
- 5) між росіянами і представниками інших національностей.

Кількість кожної з груп етнічно змішаних шлюбів визначалась чисельністю кожної з етнічних груп, характером їх розселення, співвідношенням мовних і побутових традицій, соціальною і професійною структурою населення та інших чинників. У сільській місцевості рідна мова і етнічна належність дітей від етнічно змішаних шлюбів визначались оточуючим етнічним середовищем та етнічною орієнтацією батьків. Трохи інша ситуація була в містах Закарпаття, зокрема в Ужгороді і Мукачеві, в яких мовна, а часто і етнічна орієнтація у етнічно змішаних сім’ях визначалась не лише батьками, а й упривілейованих росіян і російської мови. Російськонациональні сім’ї відзначались особливою активністю в поширенні радянської культури на найближче оточення. Нащадки з етнічнозмішаних сімей поводитись як типові етнічно дезорієнтовані, розгублені, спустошені і деетнізовані маргінали, котрі не інтегрувались в жоден з етносів. Кожній пересічній людині відомо, що діти із етнічно змішаних сімей дуже часто національно дезорієнтовані, не інтегровані в жоден етнос. Перебуваючи на межі двох етносів, вони морально і духовно неврівноважені, спустошені. Такі маргінали піддавались легкому зросійщенню, бо це створювало ілюзію якоїсь соціально-політичної перспективи. Саме тому комуністична ідеологія підносила таких маргіналів до рангу інтернаціоналістів [16].

Напрямок розвитку етномовної і етнонаціональної політики радянських властей засвідчується тим, що в 1959 р. російську мову рідною вважало лише 0,65 % закарпатських українців та 0,05 % угорців. У 1989 р. її рідною вважало вже 1 % (9767) українців, 0,6 % (1.557) угорців, 49,5 % євреїв, 46,6 % білорусів, 6,1 % німців, 5,3 % словаків, 1 % ромів та 0,5 % румун. Водночас вільно володіло російською мовою 59,9 % українців, 42,8 % угорців, 51 % румунів, 1 % ромів Закарпаття.

Російська мова як “міжнаціонального спілкування”, як мова радянської культури, літератури і мистецтва, науки і техніки, державних органів влади і політики, як мова політично домінуючого етносу проникла в усі сфери суспільного життя. Різними засобами нав’язування вона стала розмовною в етнічно змішаних сім’ях, у середовищі партійно-радянського чиновництва і технічної інтелігенції, в армії та органах правопорядку, серед робітників підприємств військово-промислового комплексу та ін. Засоби нав’язування зробили російську мову ненависною для багатьох закарпатців, що проявлялось в її висміюванні і передразнюванні. Згодом боротьба проти її обов’язковості стала одним з елементів руху за етні-

чну ідентичність і національну культуру закарпатських українців, а з середини 1980-х рр. і – одним із елементів національно-визвольного руху [15].

Одним з найважливіших показників соціально-культурного життя етносів є стан і розвиток народної освіти та культури. Комуністичні власті особливого значення надавали розвитку освіти і культури, бо через них нав'язували молоді комуністичну ідеологію, радянський спосіб життя, радянський патріотизм та інтернаціоналізм, ненависть до “буржуазного українського націоналізму”, вихваляли великий російський народ і його культуру, проводили зросійщення українців [3].

Всі соціально-економічні, політичні і культурні перетворення на Закарпатті в 1950-1991 рр. вписувались в марксистську історико-економічну теорію розвитку та інтеграції нації, яка підпорядковувала етнонаціональні фактори соціально-класовим, відстоювала практику розмивання національних рис і ознак в наднаціональних. КПРС з 1960-х років не лише настирливо пропагувала, а й реалізовувала цю ідею через пропаганду соціалістичного інтернаціоналізму, радянського патріотизму і способу життя та формування історичної спільноти радянського народу. У цю пропаганду було втягнуто й творчу інтелігенцію. Аналізуючи цей процес, один із закарпатських прихильників комуністичної ідеології М.Макара писав, що закарпатські письменники і поети у своїх творах “...відображали бурхливу будівничу радянську дійсність... Ці твори пронизувала ідея єдності з російським і всіма народами Радянського Союзу, які допомагали закарпатцям будувати нове життя. Немає жодного більш-менш видатного твору літераторів Радянського Закарпаття, де б у певній мірі не оспівувалась ідея дружби, братерського єднання, взаємодопомоги в спільній боротьбі народів за життя і долю” [5].

Такими й іншими схожими твердженнями закарпатські комуністи прилучались до пропаганди радянського народу, як такої соціально-політичної єдності всіх етносів СРСР, якій притаманна спільність умов соціально-економічного життя, батьківщини (держави), життєвого досвіду, мети, поглядів, рис культури, побуту, традицій і т. ін. Все це виправдовувало, підтримувало, нав'язувало звуження і повне витіснення з ужитку і вивчення етнічних мов та історії, здобутків національних культур і традицій. На передній план висувалось знання російської мови, історії, культури, приниження національно-неросійського, звеличання російської культури як досягнення вищого ступеня цивілізації і т. ін. Такою політикою і державно-політичною практикою радянські власті заохочували процеси заміни національної культурної орієнтації на російську. Цей процес розчищав шлях до етнічної асиміляції окремих осіб та цілих етносів. Цьому сприяла вся русоцентриська політика КПРС, яка всіляко заохочувала зросійщення інших етносів [12].

Ліквідація неписьменності і широкий розвиток загальної і вищої освіти, розвиток засобів масової комунікації мали величезний вплив на розвиток культури та її загальну переорієнтацію на радянські російськомовні зразки, сприяли поширенню стандартів

“соціалістичного за змістом і національного за формою” професійного мистецтва і культури.

У 1985 р. росіяни серед населення Закарпаття склали лише 3,6 %, а в складі обласної партійної організації вони вже склали аж 12,8 %. З різних кінців СРСР в область направлялись росіяни і російськомовні, що не знали і не хотіли знати місцевих етнічних, історичних, культурних та інших традицій. Їм надавались різні соціальні, побутові, культурні та політичні пільги, зокрема, майже без жодних зволікань виділялось житло. Особливо швидко число росіян зростало в містах. Так, у 1989 р. до м.Ужгорода прибуло із-за меж області аж 1780 чоловік [6]. Всі вони звично претендували на керівні посади і житло. Саме це дало підстави В.Стецю в 1990 р. писати, що “Ця категорія прибулих не береться за цапину в лісосіці, за чепіги в полі, сокирянку на виноградниках, а хвацько чіпляється за м'яке, тепле, і надійне крісло або місце, і опікуни для них знаходяться” [12].

Водночас Закарпаттю відводилась особлива роль як військовому опорному пунктові, з якого контролювалася вся Центральна Європа. Події 1956 р. в Угорщині і 1968 р. в Чехословаччині підтвердили роль Закарпаття як важливого радянського військово-політичного плацдарму.

Загалом міграція росіян і російськомовних до Закарпаття впродовж 1945–1991 рр. перебувала під постійним державним контролем. Незалежно від того чи потрапляли росіяни до Закарпаття за направленнями на роботу, чи переїздили до родичів (більш раних мігрантів, до дружин, братів і т. ін.), чи поселялись в краї за власним бажанням (таких стало багато після прийняття 1.09.1955 р. постанови ЦК КПРС про надання пільг у виборі місця проживання, виділенні житла і працевлаштування демобілізованих офіцерів), росіяни на всіх рівнях почувались комфортно. Вони швидко адаптувались до місцевих умов, бо для них була добре налагоджена культурно-інформаційна підтримка, система навчання дітей у російських школах, газети, радіо, кіно, телебачення і т.ін. Адаптації росіян сприяла їх емоційна підтримка, що велася шляхом ідеологічної пропаганди міфу про “особливу революційну роль росіян”, про “старшого брата”, який визволив і допомагав жителям Закарпаття. Про психологічно емоційну комфортність росіян у Закарпатті свідчило й те, що за даними перепису населення 1989 р. для 49458 російськомовних працювало 14 школи, в тому числі 12 середніх (1 середня школа для 4121 росіян. Зауважимо, що тоді ж 1 середня школа припадала на 6384 українців [8].

Табл. 2 свідчить, що в 1979 р. 97,3 %, а в 1989 р. 95,7 % росіян визнавали рідною російську мову. Мовний бар'єр їм не заважав, бо вони вважали, що все місцеве населення добре розуміє російську мову. Вони не користувались українською та іншими мовами, бо не відчували в цьому жодної потреби. Росіяни перебували в таких соціально-психологічних умовах, в яких не лише не відчували потреби в знанні української мови, але й чекали на кожному кроці знання російської мови від усіх неросіян. Тотальне зросійщення супроводжувалось дискримінацією не лише в німців, угорців, румун, словаків, а й україн-

ців. У 1979 р. лише 2,9 %, а в 1989 р. – 3,7 % росіян назвали рідною українську мову. Україномовні росіяни – це мешканці сільської місцевості та тих районних центрів, в яких, через їх малочисельність, не відкривались російські школи (Великий Березний, Перечин, Волівець, Міжгір'я). У сільській місцевості, опинившись в україномовному чи угромовному етнічному середовищі, росіяни освоювали ту чи іншу з

мов, але не втрачали своєї національної самоідентифікації і національної свідомості. Вони не лише в містах, а і в селах зверхньо ставились до традицій, матеріальної і духовної культури та побуту українців, угорців, румун та ін. Такі стереотипи поведінки і налаштованість росіян і російськомовних всіляко підтримувались партійно-державним апаратом, а особливо їх ідеологічні служби [14].

Таблиця 2

Розподіл росіян за рідною мовою

Рік перепису	загальна кількість росіян	з рідною російською мовою	з рідною українською мовою	з іншими рідними мовами
1979	41713 (100 %)	40611 (97,3 %)	985 (2,4 %)	117 (0,3 %)
1989	49458 (100 %)	47387 (95,7 %)	1871 (3,7 %)	209 (0,5 %)

За даними перепису 1989 р. на території Закарпаття мешкало 49 458 росіян, що становило 4 % населення області. 53 % зайнятих росіян були працівниками інтелектуальної сфери (табл. 2). Вони становили 11 % викладачів і наукових кадрів, 12–13 % керівників, 16 % працівників сфери мистецтва, 20 % інженерно-технічних працівників, 58 % офіцерів. Вони відзначалися високим освітнім рівнем (24,6 % дорослих росіян мали вищу освіту, порівняно з 6,8 % в українців, 3,7 % в угорців, 8,8 % у словаків, 1,7 % у румунів) й урбанізованістю (87,2 % росіян проживали у містах). У той же час росіяни Закарпаття характеризувалися найнижчою народжуваністю і найвищим рівнем розлучень серед усіх етнічних груп області [9].

5. Результати досліджень

Російську мову на Закарпатті у 1989 назвали рідною 47 378 росіян, 15 132 українців, 1 307 євреїв, 1 176 білорусів, 991 угорець, 388 словаків, 212 німця, 119 ромів. В цілому по області 64,1 % населення вказало, що вільно володіє російською мовою [2].

6. Висновки

Падіння промислового виробництва, скорочення зайнятості, поглиблення побутових проблем, звуження можливостей для самореалізації в умовах українізації викликали погіршення становища російського населення області і призвели до найбільшої серед усіх етнічних груп Закарпаття еміграції, яка в 1990-ті роки досягала 1500–1800 осіб на рік. Соціологічні дослідження 1995 року показують у росіян найбільш низький рівень етнічного самопочуття серед усіх національних груп Закарпаття [7].

Водночас етнополітичні процеси мали визначальний вплив на формування різноманітних форм взаємовідносин і спілкування політично панівного етносу з іншими етносами і національними меншинами. Вони передають всю суперечливість тих етнонаціональних і міжнаціональних заходів, які мали політичний характер. При цьому етнополітичні процеси, передаючи політичні погляди, ідеали, цінності, почуття і т. ін., впливали на політичну орієнтацію закарпатських українців та національних меншин Закарпаття [4].

Етнополітичні процеси в багатоетнічних державах завжди підпорядковані певній моделі, що визначає систему заходів у відносинах держави і державного етносу з іншими етносами і національними меншинами. В умовах Радянського Союзу на Закарпатті ця модель пропала і нав'язувала єднання різноетнічних груп у новій історичній спільноті – радянському народі [6].

7. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Уся етнокультурна політика радянських властей випливала з комуністичної соціально-політичної ідеології і практики соціалістичної індустріалізації, колективізації і культурної революції. Їх реалізація зламала традиційний розподіл праці майже всіх етнічних груп Закарпаття, кожна з яких була більш-менш чітко зорієнтована на певні види діяльності. Серед населення культивували і пропала національну, ідеологізовану картину світу, “культурну” з характерною для неї “монопольною” однією російської мови, насаджували функціонально-виробничий підхід до мов, освіти, побуту, природи і т. ін. За допомогою стандартизованої освіти і культури комуністична влада прищеплювала вірність радянській російськомовній культурі та традиціям. Цій же меті служили прапори, ордени і медалі, гімн, військові однострої та різноманітні воєнізовані “ігри”, так звані “революційні” пам'ятники, державні свята і пам'ятні дні і т. ін. Румуни, німці, роми і частково угорці, зберігаючи свої господарсько-культурні та історичні традиції, доволі успішно протистояли культурній асиміляції. Українці Закарпаття, масово втягнувшись у сферу соціалістичних господарських і політичних перетворень, зазнали помітних впливів соціалістичної російськомовної культури. Цьому сприяв і етнополітичний та етнокультурний розподіл в Закарпатті, де російськомовні мігранти зайняли майже всі керівні господарські, державні і партійні посади. Не дивлячись на це, виняткова більшість українців Закарпаття пов'язувала своє майбутнє лише з українським етнонаціональним світом, зберігала більшість етнокультурних традицій святково-обрядової і побутової культури, поглядів, ідеалів і стереотипів [17].

Література

1. Гегальцій, А. Русь пуд Карпатами. Русини в Росії і росіяни на Підкарпатській Русі [Текст] / А. Гегальцій // Російське слово. – 2008. – № 2.
2. ДАЗО [Текст]. – Ф. 1, оп. 11, спр. 22, арк. 55–56.
3. История городов и сел Украинской ССР. Закарпатская область. [Текст]. – К., 1982. – 844 с.
4. Макара, М. П. Відображення дружби народів і соціалістичного інтернаціоналізму в творчості сучасних Закарпатських письменників [Текст]: мат. XXI наук. конф. / М. П. Макара. – К., 1967. – С. 53–57.
5. Макара, М. П. Деякі питання сучасних міжнаціональних відносин на Закарпатті [Текст] / М. П. Макара. – Українські Карпати: етнос, історія, культура. – Ужгород, 1993. – С. 150–160.
6. Макара, М. П. Початок змін етнополітичної структури населення Закарпаття (кадровий зріз) [Текст] / М. П. Макара // Carpatika-Karpatika. – 1995. – Вип. 3. – С. 82–87.
7. Малець, О. Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40-80-рр. XX ст. [Текст] / О. Малець. – Ужгород, 2004. – 187 с.
8. Малець, О. Етнополітичні та етнокультурні процеси росіян Закарпаття в 40-80-х рр. XX ст. [Текст] / О. Малець // Carpatika-Karpatika. – 2003. – Вип. 27. – С. 153–155.
9. Матеріали науково-практичної конференції “Державне регулювання міжетнічних відносини в Закарпатті”. Статистичні дані. Додатки [Текст]. – Ужгород, 1977. – С. 213–235.
10. Мигович І. І. Закарпатський соціум: етнологічний аспект [Текст] / І. І. Мигович, М. П. Макара. – Ужгород: Патент, 2000. – 160 с
11. Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації [Текст]. – Ужгород, 1980. – 186 с.
12. Стець, В. Гласність для лікування і хвороби [Текст] / В. Стець // Закарпатська правда, 1990.
13. Терлюк, І. Етнодемографічна ситуація в західних областях України в 1944 р. [Текст] / І. Терлюк // Дослідження з історії України. Вісник ЛДУ. Серія історія. – 1993. – Вип. 29. – С. 81–88.
14. Терлюк, І. Росіяни західних областей України (1944-1996 рр.). Етносоціальне дослідження [Текст] / І. Терлюк. – Львів: Центр Європи, 1997. – 176 с.
15. Тиводар, М. Етнічні процеси і традиції міжетнічного спілкування в умовах советського Закарпаття [Текст] / М. Тиводар // Карпатський голос. – 1996. – № 2; № 3; № 4.
16. Тиводар, М. Закарпаття: народознавчі роздуми [Текст]. – Ужгород: Карпати, 1995. – 207 с.
17. Химинець, Ю. Тернистий шлях до України [Текст] / Ю. Химинець. – Ужгород, 1996. – 94 с.

18. Росіяни на Закарпатті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Росіяни на Закарпатті](https://uk.wikipedia.org/wiki/Росіяни_на_Закарпатті)

References

1. Gegal'cij, A. (2008). Rys' pid Karpatamu. Rysynu v Rosia I rosijanu na Pidkarpats'kij Rysi. Rosiyske slovo, 2.
2. Makara, M. P. (1993). Dejaki putannja suchasnuh mignacionalnuh vidnosun na Zakarpatti. Ukrainski Karpatu: etnos,istoria,kyltyra. Uzhgorod, 150–160.
3. Migovic, I. I., Makara, M. P. (2000). Zakarpatskiy sociym: etnologichniy aspect. Uzhgorod: Patent, 160.
4. Stec, V. (1990). Glasnist' dlja likyvannja chvorobu. Zakarpats'ka Pravda.
5. Terluk, I. (1997). Rosijanu zahidnuh oblastey Ukrainu (1944-1996 rr.).Etnosocialne doslidgennja. Lviv: Centre Europe, 176.
6. Tyvodar, M. (1995). Zakarpattia: narodoznavtchi rozdumu. Uzhgorod: Karpatu, 207.
7. DAZO, F. 1, op11, spr22, ark 55–56.
8. Istorija gorodov sel Ukraine SSR. Zakarpats'ka oblast' (1982). Kyiv, 844.
9. Makara, M. P. (1967). Vidobragenja drygbu narodiv socialistucnogo internacionalizmy v tvorchoosti sychasnuh zakarpatskuh pus'mennukiv. Kyiv, 53–57.
10. Makara, M. P. (1995). Pochatok zmin etnopolituchnoi stryktury naselennja Zakarpattja (kadrovuy zriz). Carpatika, 3, 82–87.
11. Malets, O. (2004). Etnopolituchni ta etnokyltyrni procesu na Zakarpatti v 40-80-h rr. XX st. Uzhgorod, 187.
12. Malets, O. (2003). Etnopolituchni ta etnokyltyrni procesu rosijan Zakarpattja v 40-80-h rr. XX st. Carpatika, 27, 153–155.
13. Materialu naukovo-practical conference "Dergavne regulyvannja migetnichnuh vidnosun v Zakarpattia" (1977). Statustuchni dani. Dodatku. Uzhgorod, 213–235.
14. Narusu istorii Zakarpatskoj oblasnoj partijnoj organizacii (1980). Uzhgorod, 186.
15. Terluk, I. (1993). Etnografichna sutyacija v zahidnuh oblastjah Ukraine v 1944. Doslidgennja z istorii Ukraine. Visnuk LDY. Seria istoriy, 29, 81–88.
16. Tyvodar, M. (1996). Etnichni procesu tradicii migetnichnogo spilkyvannja v umovah sovetskogo Zakarpattja. Carpathian golos, 2, 3, 4.
17. Himinec', Y. (1996). Ternustuy shljah do Ukrainu. Uzhhorod, 94.
18. Rosijani na Zakarpatti. Available at: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Rosijani na Zakarpatti](https://uk.wikipedia.org/wiki/Rosijani_na_Zakarpatti)

*Рекомендовано до публікації д-р істор. наук Соляр І. Я.
Дата надходження рукопису 23.10.2015*

Малець Олександр Омелянович, кандидат історичних наук, доцент, кафедра суспільних наук, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Україна, 89600